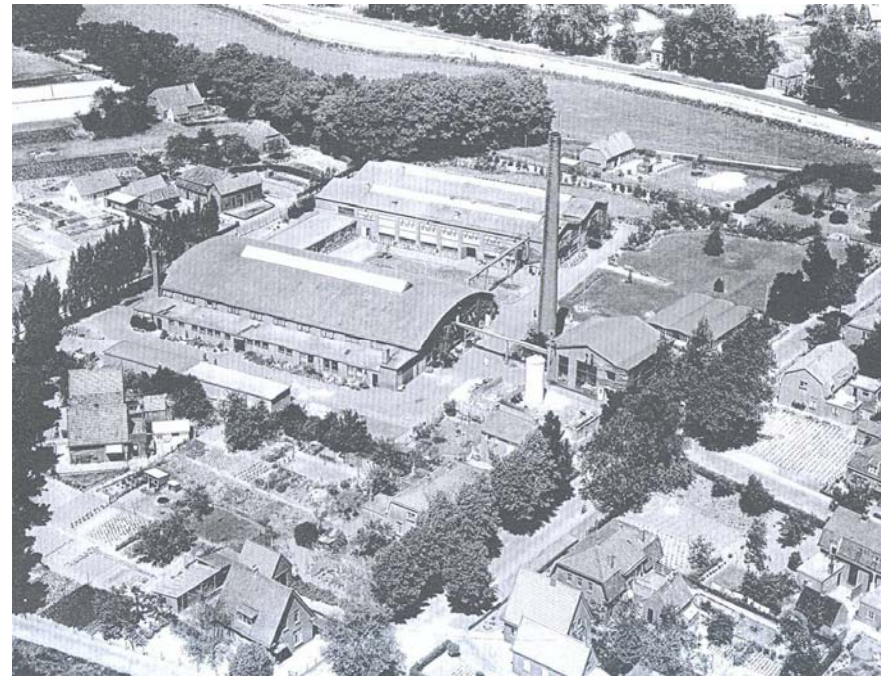

Het voormalige Philips-terrein

Toelichting onderzoek

Gemeente Doetinchem

Arnhem, juli 2004

Het voormalige Philips-terrein

Toelichting onderzoek

Gemeente Doetinchem

Concept rapport

drs. Letty Meeuwssen

© Het Gelders Genootschap
Arnhem, februari 2004

INHOUD

1. Inleiding
2. Ontstaan en ontwikkeling
 - 2.1. Ontstaansgeschiedenis
 - 2.2. Stedenbouwkundige structuur
 - 2.3. Bebouwing
 - 2.4. Architectuurhistorische context
 - 2.5. Wijzigingen bebouwing
 - 2.6. Wijzigingen stedenbouwkundige structuur
3. Te beschermen onderdelen
4. Waardering
- Bronvermelding

1. Inleiding

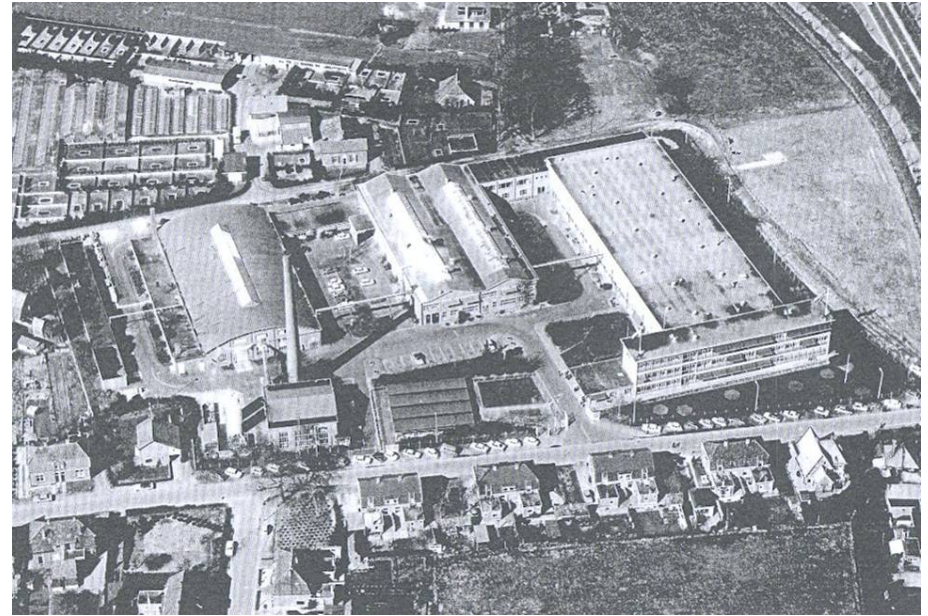
“Bordpapier om de muren te dichten en een aannemerskeet om de portier aan een loge te helpen moesten eraan te pas komen, teneinde op 11 augustus 1947 Philips Doetinchem aan het draaien te brengen”, zo omschrijft de *Philips Koerier*, een krant die werd uitgegeven door de N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN uit Eindhoven, de wijze waarop de vestiging van Philips aan de IJsselstraat in Doetinchem in 1947 tot stand kwam.

Het voormalige Philips-terrein bevindt zich ten noordwesten van het historische stadscentrum en maakt onderdeel uit van het huidige industrieterrein 'Keppelseweg'. Het betreffende gebied wordt omsloten door de Nemahoweg aan de noordzijde, de Keppelseweg aan de oostzijde, de IJsselstraat aan de zuidzijde en het zaagmolenpad aan de westzijde. De hoofdentree bevindt zich aan de IJsselstraat.

Het terrein werd voor het grootste gedeelte bebouwd in de periode 1947-1961. Een uitzondering hierop vormt een fabriekshal die door Philips werd overgenomen van zijn vorige eigenaar: de Eerste Nederlandsche Maatschappij voor Houtconstructies (NEMAHO). Op het terrein kwamen in de loop der tijd negen bouwwerken tot stand, waaronder drie montagehallen, een ketelhuis (voorzien van portiersloge en schoorsteen), portierswoning, rijwielbergplaats met overkapping, verbindingsgang, bergplaats en een kantoorgebouw.

Nagenoeg alle gebouwen zijn ontworpen door architecten van de bouwkundige afdeling van de N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN uit Eindhoven. De naam van de architect stond bijna nooit op de bouwtekeningen vermeld. Alleen de naam van de architect die de portierswoning ontwierp was bekend: A.H. Esseveld uit Laag-Keppel.

Ondanks latere wijzigingen is de karakteristiek van het voormalige Philips-terrein behouden. Sinds het faillissement van SaRonix, in november 2002, staan de gebouwen leeg.

Luchtfoto van het voormalige Philips-terrein, 1977.

2. Ontstaan en ontwikkeling

In dit hoofdstuk komt de geschiedenis van het voormalige Philips-terrein aan de orde. Bekeken wordt binnen welke historische context het terrein tot stand is gekomen en hoe deze stedenbouwkundig werd gepland. Vervolgens wordt de architectuur van de gebouwen, zoals in het oorspronkelijke plan voorzien, nader beschreven. Ook worden de gebouwen in een architectuurhistorisch kader geplaatst. Tenslotte wordt aandacht besteed aan de voornaamste wijzigingen die sindsdien hebben plaatsgevonden.

2.1. Ontstaansgeschiedenis

In 1921 vestigde de Eerste Nederlandsche Maatschappij voor Houtconstructies, oftewel NEMAHO, zich op het terrein aan de IJsselstraat in Doetinchem. NEMAHO was een fabriek die vrijdragende dakconstructies produceerde met behulp van gelijmde spanten. Deze constructiemethode was overgenomen van de in 1907 in Weimar ontwikkelde Hetzer-methode. In 1920 waren enkele technici van de Duitse fabriek in Doetinchem in verband met de bouw van DE VIJF, een fabriek voor elektromotoren.¹ Zij kwamen hier in contact met de heer G.J. Horsting, eigenaar van N.V. HOUTHANDEL G.J. HORSTING. Horsting was onder de indruk van de Hetzer-methode en wilde dit onder zijn leiding ook in Doetinchem gaan toepassen. Een gezamenlijke oprichting van een fabriek voor gelijmde spanten in Doetinchem werd een feit.

In 1947 werd het terrein aan de IJsselstraat in gebruik genomen door de N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN uit Eindhoven. De bestaande fabriekshal van NEMAHO werd herbestemd als montageatelier (gebouw A). Bordpapier werd gebruikt om de muren van het gebouw te dichten. De productie bestond voornamelijk uit het wikkelen en afwerken van draadtrimmers en het schrijven en solderen van keramische condensatoren, waarvan de afwerking in Eindhoven plaatsvond. In 1953 werd de vrijdragende houten dakconstructie van de voormalige fabriekshal van NEMAHO door DE VRIES ROBBÉ & CO N.V. uit Gorinchem vervangen door een stalen dakconstructie. Deze constructie werd in 1977 gerestaureerd door W. BONGERS BV uit Doetinchem.

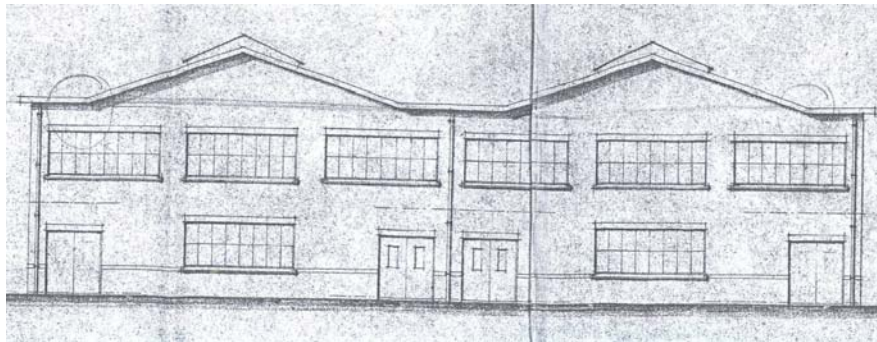
¹ Hengeveld, D.J., Het gelamineerde hout in Nederland, de geschiedenis van NEMAHO, Delft 1979, p. 39

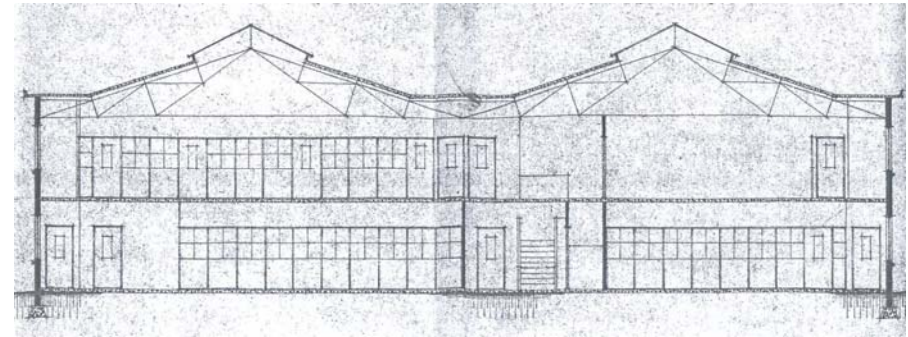
- A : hal (voormalige hal van NEMAHO)
- B : verbindingsgang (tussen gebouw A en D)
- C : magazijn
- D : hal
- E : ketelhuis en schoorsteen
- F : hal
- G : kantoorgebouw
- H : rijwielbergplaats met overkapping
- P : portierswoning

Door de uitbreiding van de productie vond er een enorme groei van het personeel plaats. Besloten werd om naast het bestaande montageatelier een nieuwe hal te bouwen. De hal (gebouw D) kwam in twee fasen tot stand. De eerste plannen dateren uit mei 1948. Medio 1949 kon het eerste deel van de hal in gebruik worden genomen. De plannen voor het tweede deel dateren uit 1953. De opening van de gehele hal vond plaats op 20 februari 1954. Het gebouw werd ontworpen door de bouwkundige afdeling van de N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN. De N.V. AANNEMERSBEDRIJF J. VAN EGTEREN EN ZOON uit Enschede waren verantwoordelijk voor de bouw.

Het ketelhuis (gebouw E) op het voormalige Philips-terrein is in 1948 door de bouwkundige afdeling van de N.V. PHILIPS GLOEILAMPENFABRIEKEN ontworpen. Het werk werd uitgevoerd onder leiding van Gemeente Belangen Technische Bedrijven. In 1955 werd er tegen de linker zijgevel van het gebouw, ter hoogte van de voorgevel, een portiersloge gebouwd. De loge bevindt zich direct naast de voormalige entree van het terrein. Aan de achterzijde van het ketelhuis werd nagenoeg gelijktijdig een bakstenen schoorsteen gebouwd.

Voorgevel, gebouw D, 1948.

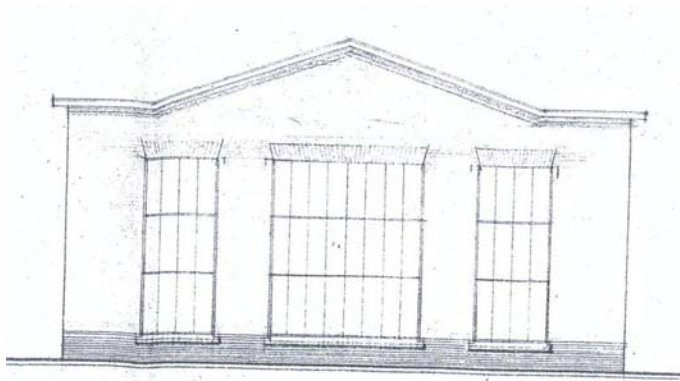

Doorsnede, gebouw D, 1948.

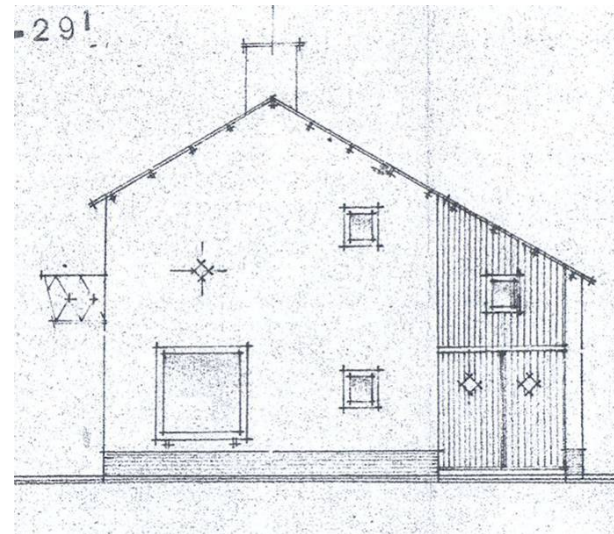
De portierswoning bevindt zich aan de linker zijde van het ketelhuis, aan de IJsselstraat. Op 5 juli 1954 kwam het eerste schetsontwerp tot stand. Het definitieve ontwerp van de architect A.H. Esseveld uit Laag-Keppel volgde op 22 september 1954. De voornaamste wijzigingen in het definitieve ontwerp ten aanzien van schetsontwerp zijn het wijzigen van de ramen, deuren en het balkon op de verdieping. Deze werden minder stak van vorm. Het asymmetrische zadeldak bleef gehandhaafd.

Op 20 september 1955 verleende de gemeente Doetinchem een vergunning aan PHILIPS voor het aanbrengen van een overkapping boven een rijwielbergplaats. De rijwielbergplaats bevindt zich aan de rechterzijde naast het ketelhuis.

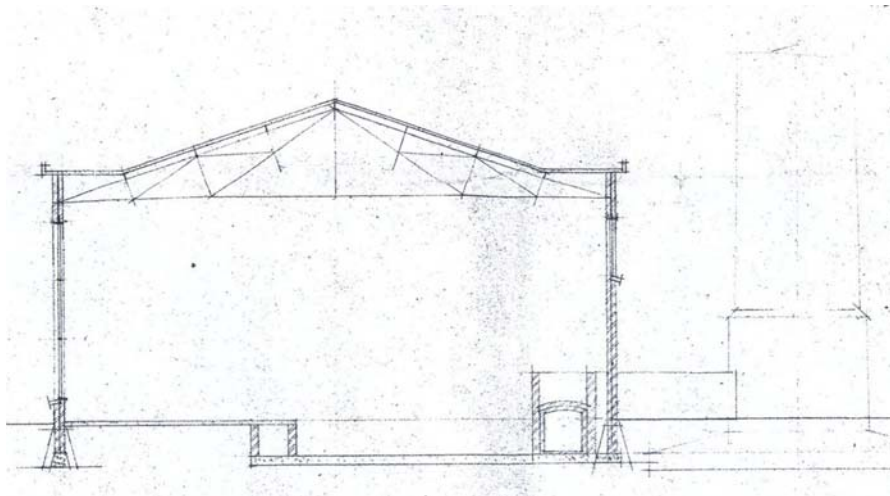
In 1958 werd tussen gebouw A en D een verbindingsgang gerealiseerd, voorzien van kantoren. Het gebouw ten westen van de voormalige fabriekshal van NEMAHO, oftewel gebouw C, is in drie fasen tot stand gekomen, namelijk in 1954, 1958 en 1961. Het gebouw was in eerste instantie alleen bestemd als magazijn. Later werd het gebouw eveneens in gebruik genomen als opslagruimte voor chemicaliën en bood het ruimte aan de brandweer.

Voorgevel, ketelhuis (gebouw E), 1948.

Voorgevel, portierswoning, 1954.

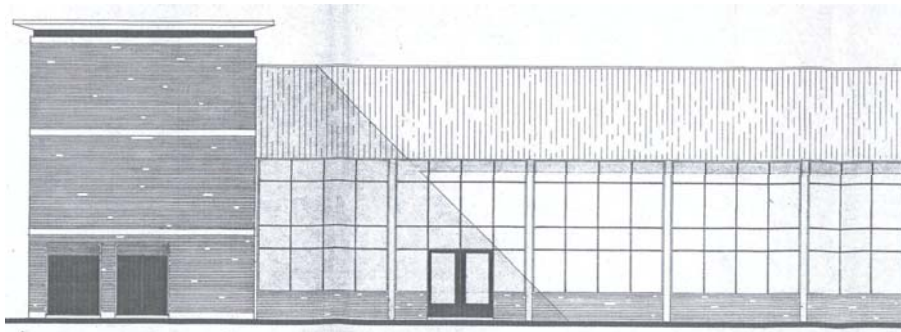
Doorsnede ketelhuis (gebouw E), 1948.

Bouw van de rijwielbergplaats met overkapping, 1955.

De verbindingsgang tussen gebouw D en F is omstreeks 1956-1957 ontworpen. Tegelijkertijd met deze gang werd een gedeelte, ongeveer de helft, van hal F gebouwd. Het definitieve ontwerp voor de uitbreiding van hal F dateert uit 1960. Het laatste gebouw dat op het Philips-terrein tot stand kwam was een kantoorgebouw (gebouw G). De plannen dateren uit 1961. Een afgesloten ruimte, geheel links in het gebouw, werd voorzien van een transformator. Een nieuwe portiersloge werd geheel rechts aangebouwd. Dit wijst erop dat de hoofdentree, aan de IJsselstraat, werd verplaatst. De hoofdentree die aanvankelijk werd gebruikt, naast het ketelhuis, werd een personeelstoegang.

In 1995 verliet Philips het terrein aan de IJsselstraat in Doetinchem en verhuurde de gebouwen aan het Amerikaanse telecombedrijf SaRonix. Sinds het faillissement van dit bedrijf, in november 2002, staan de gebouwen leeg. Onlangs verkocht Philips de gebouwen aan Goldewijk Projectontwikkeling B.V. uit Doetinchem.

Rechter zijgevel, gebouw G / Deel zijgevel, gebouw F, 1961.

Rechter deel voorgevel, gebouw G, 1961.

2.2. Stedenbouwkundige structuur

Het Philips-terrein heeft zich niet ontwikkeld volgens een stedenbouwkundig plan. Desondanks is er getracht een zekere structuur aan te brengen. Het terrein, ten noordwesten van het historische stadscentrum, werd omsloten door een viertal straten: de IJsselstraat, de Nemahoweg, het Zaagmolenpad en de Keppelseweg. De drie montagehallen en de bergplaats bevonden zich parallel aan het Zaagmolenpad. Tussen de drie hallen werden zijn twee verbindingsgangen gebouwd. Beide gangen lopen parallel aan de Nemahoweg, evenals het in 1961 gebouwde kantoorgebouw. Opvallend is dat de portierswoning, het ketelhuis en de rijwielbergplaats met overkapping juist parallel aan de IJsselstraat zijn gebouwd, dus niet evenwijdig aan de overige gebouwen.

De gebouwen zijn op en dusdanige manier op het terrein gesitueerd dat er een centraal plein ontstond, van waaruit alle gebouwen bereikbaar waren. Deze open ruimte was sterk bepalend voor het aanzicht van het complex en de onderlinge relatie van de gebouwen.

Openbaar groen was op het industrieterrein nauwelijks aanwezig. De ruimten tussen de gebouwen werd voornamelijk als parkeerterrein voor bezoekers bestemd. De hoofdentree van het terrein bevond zich aanvankelijk links naast het ketelhuis, aan de IJsselstraat. Met de komst van een nieuwe portiersloge in 1961 werd de hoofdentree verplaatst. Deze bevond zich vanaf toen links naast het kantoorgebouw.

Bij het aanleggen van nieuwe paden, groenstroken of parkeerplaatsen op het terrein werd advies ingewonnen bij de heer H.T. Vink. Hij was als stedenbouwkundige werkzaam bij het bureau WIEGER BRUIN & VINK uit Amsterdam. Zo wilde Philips onder meer een aantal paden aan- en verleggen. Het (informele) advies van Vink luidde: "Tegen het plan van Philips bestaan onzerzijds geen bezwaren. We vinden het minder leuk dat het pad verlegd moet worden. Het beloop ervan wordt minder fraai. De Philips-aandelen staan echter hoog genoteerd! Wij zullen het plan dus maar wijzigen."

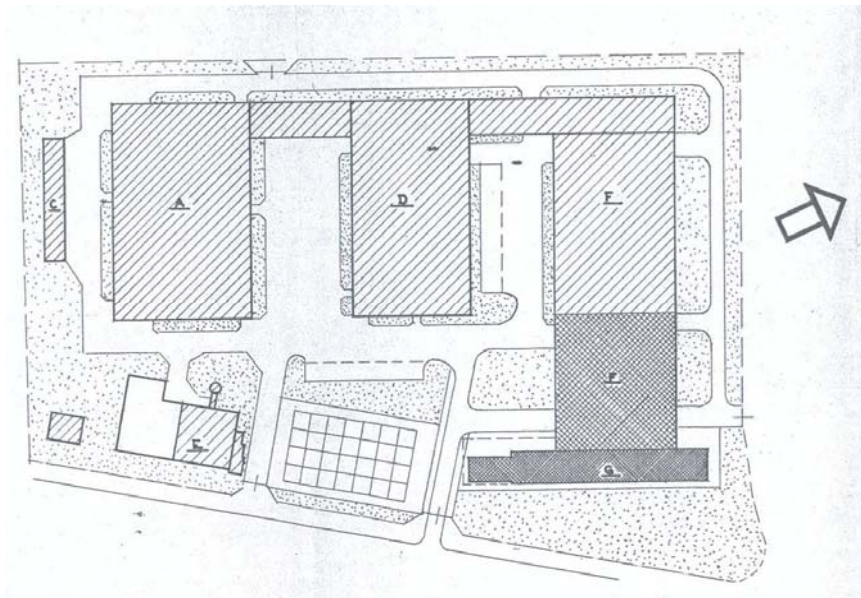
2.3. Bebouwing

Hal (gebouw A)

In 1921 ontwierp de architect Hetzer, afkomstig uit de voormalige Oost-Duitse stad Weimar, een fabriekshal op het terrein aan de IJsselstraat in Doetinchem. Dit gebeurde in opdracht van G.J. Horsting, eigenaar van NEMAHO. De houten dakconstructie was vrijdragend, aangebracht volgens de 'Hetzerbauweise', een

bouwsysteem dat was ontwikkeld door Hetzer. De fabriekshal was het eerste gebouw in Nederland met een vrijdragende houten dakconstructie.

Toen Philips in 1947 de hal van NEMAHO overnam werden de gevels grondig gerestaureerd. In 1953 werd de houten dakconstructie door DE VRIES ROBBÉ & CO N.V. uit Gorinchem vervangen door een stalen dakconstructie.

Situatietekening, 1960-1961.

Hal (gebouw D)

De eerste plannen voor een nieuwe fabriekshal dateren van 5 mei 1948. Aangezien de productie van het bedrijf toenam, steeg het aantal werknemers. Hierdoor was uitbreiding noodzakelijk. Het gebouw kwam in twee fasen tot stand. Het eerste deel werd in 1949 in gebruik genomen, het tweede in 1954. De hal werd gebouwd op een rechthoekige plattegrond en bestond uit één bouwlaag onder een platdak waarin twee flauw hellende zadeldaken waren opgenomen. De gevels werden opgetrokken in baksteen, gemetseld in halfsteens verband. Zowel de voorgevel als de achtergevel werd symmetrisch ingedeeld, met enkele grote vensteropeningen en een viertal deuren aan de zuid-oostgevel. In de hal was een bordes aanwezig. Hier bevonden zich een was- en kleedlokaal, laboratorium, garderobe, archiefruimte en enkele kantoorruimten. Ook de begane grond werd ingedeeld in een aantal afgescheiden ruimten.

Gebouw D, februari 1954.

Interieur gebouw D, februari 1954.

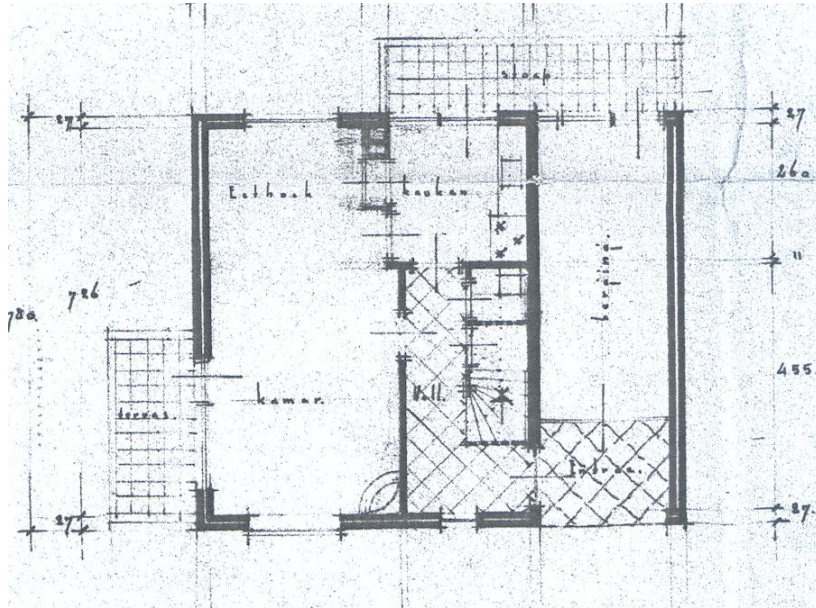
Ketelhuis en schoorsteen (gebouw E)

De plannen voor het ketelhuis en de naastgelegen schoorsteen dateren uit 1948. Het ketelhuis werd gebouwd op een nagenoeg vierkante plattegrond en bestond uit één bouwlaag onder een platdak met daarin opgenomen een flauw hellend zadeldak. De gevels werden opgetrokken in baksteen, gemetseld in halfsteens verband. Met uitzondering van de zuidgevel, waren alle gevels symmetrisch ingedeeld. Drie grote vensteropeningen, voorzien van samengestelde 24-ruits, 12-ruits of 8-ruits ramen kenmerkten de gevels.

Het interieur van het ketelhuis bestond uit één grote ruimte, waar zich de ketels bevonden. De staalconstructie van het dak was in het interieur zichtbaar, evenals het betonnen cassetteplafond. De betonplaten waren geprefabriceerd door het

aannemersbedrijf Bims Beton Bouw, dat reeds vóór de Tweede Wereldoorlog geprefabriceerde onderdelen voor gebouwen vervaardigde.²

In 1955 werd er een portiersloge aan het bestaande ketelhuis gebouwd. De loge werd vrijwel in dezelfde bouwstijl ontworpen als het bestaande gebouw. Het gebouw werd voorzien van een platdak.

Plattegrond (begane grond), portierswoning, 1954.

Portierswoning

Het eerste schetsontwerp voor de portierswoning dateert van 5 juli 1954. Op 22 september 1954 werd het ontwerp verder uitgewerkt door de architect A.H. Esseveld. Bij vergelijking van beide plannen valt op dat de opzet hetzelfde is gebleven.

² Meeuwssen, L., *Architectuur aan de lopende band, systeemwoningbouw in Nederland, 1945-1965*, doctoraalscriptie, Rijksuniversiteit Groningen, Instituut voor Kunst- en Architectuurgeschiedenis, Sectie: Architectuurgeschiedenis, Groningen 2001, p. 16.

De woning is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en bestond uit twee bouwlagen onder een asymmetrisch zadeldak, gedekt met gesmoorde Hollandse pannen. Op de nok van het dak zijn twee bakstenen schoorstenen geplaatst. De gevels zijn opgetrokken in baksteen, gemetseld in kruisverband. Aan de westgevel waren twee deuren gesitueerd, waarvan één doorgang bood aan de berging en één aan de hal. Opvallend is ook de tuindeur aan de zuidgevel met daarachter het terras.

Alle ruimten op de begane grond waren bereikbaar via een L-vormige hal. De plattegrond van de begane grond kon in drieën worden verdeeld, met rechts de eethoek en woonkamer, links een berging en een gedeelte van de hal en in het midden de hal, keuken en het toilet. Op de verdieping waren drie slaapkamers en douchekamer gesitueerd. Ook was er een zolder aanwezig.

Rijwieloverkapping

In 1955 werd er een overkapping aangebracht boven de rijwielstalling, die zich links naast het ketelhuis bevond. De overkapping werd voor een groot deel in staal uitgevoerd. Zo werd zowel voor de gordingen als de tussenspanen en kolommen staal als materiaal gebruikt. De kap bestond uit vier segmentboogvormige delen. De uiteinden van de gebogen spanen rustten op de stalen kolommen.

Verbindingsgang (tussen gebouw A en D)

In 1958 werd een verbindingsgang tussen gebouw A en D gerealiseerd, voorzien van kantoren. Ook dit bouwdeel is ontworpen door de bouwkundige afdeling n.v. GLOEILAMPENFABRIEKEN uit Eindhoven. De gang werd gebouwd op een rechthoekige plattegrond en bestond uit één bouwlaag onder een platdak. De gevels waren opgetrokken in baksteen.

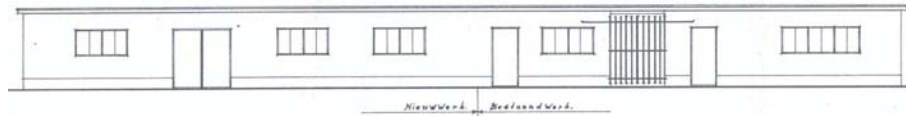
Op een bouwtekening van de oorspronkelijke plattegrond is zichtbaar dat de gang aan de westgevel was gesitueerd, met een zestal kantoorruimten waartussen zich eveneens een gang bevond. De kantoren waren achtereenvolgens bestemd voor de chef, bedrijfsleider, personeelschef, personeelsadministratie en sociaal werkster. Tevens was er een wachtkamer aanwezig. Via de tussengang, die de kantoren van de bedrijfsleider en personeelschef van elkaar scheidde, kon de deur aan de oostgevel worden bereikt.

Voorgevel, verbindingsgang tussen gebouw A en D, 1958.

Magazijn (gebouw C)

Het gebouw ten zuiden van de voormalige fabriekshal van NEMAHO, oftewel gebouw C, is in drie fasen tot stand gekomen. Het eerste deel van het gebouw werd in 1954 gebouwd en vervolgens als magazijn in gebruik genomen. In 1958 werd het gebouw in zuidelijke richting uitgebreid. Drie jaar later, in 1961, werd nog een deel aan het bestaande magazijn gebouwd, eveneens in zuidelijke richting. Dit werd gebruikt als opslagruimte voor chemicaliën. Tevens werd er ruimte geboden aan de brandweer. De toevoegingen waren nagenoeg in dezelfde bouwstijl ontworpen.

Voorgevel, gebouw C, eerste uitbreiding, 1958.

Hal (gebouw F)

Op grond van de bouwstijl kan worden vastgesteld dat de verbindingsgang tussen gebouw D en F omstreeks 1956-1957 is ontworpen. Een bouwtekening van de westgevel laat zien dat het gebouw een platdak had met daarin opgenomen twee flauw hellende zadeldaken. Opmerkelijk is ook dat de ramen op de begane grond kleiner en anders van vorm zijn dan de ramen op de verdieping. De liggende rechthoekige ramen op de verdieping benadrukken de horizontaliteit van het gebouw. Tegelijkertijd met de verbindingshal werd ook een gedeelte, ongeveer de helft, van hal F gebouwd. Het definitieve ontwerp voor de uitbreiding van hal F dateert uit 1960.

De gevels van de hal werden opgetrokken in baksteen. Alle vensters bevonden zich aan de zuid- en noordgevel. De kozijnen waren uitgevoerd in staal. Het gevelgedeelte boven de vensters, waarachter zich de spanten bevonden, bestond uit blauwe beplating.

Kantoorgebouw (gebouw G)

Het laatste gebouw dat op het Philips-terrein tot stand kwam (in 1961) was een kantoorgebouw, voorzien van een portiersloge en transformatorruimte, dat haaks tegen een bestaande fabriekshal (gebouw F) werd gebouwd. Het kantoor werd gebouwd op een rechthoekige plattegrond en bestond uit drie bouwlagen onder een overstekend zwevend platdak. Om meer ruimte te creëren werd het gehele gebouw onderkeldert.

De gevels werden opgetrokken in baksteen, gemetseld in halfsteens verband. De vloeren bestonden uit gewapend beton. Het beton werd aangebracht op stalen vloerbalken die rustten op stalen kolommen. De betonnen vloeren waren zichtbaar aan de buitengevels. Het merendeel vensters bevond zich aan de voorgevel. De kozijnen waren vervaardigd in staal.

Het gebouw behoorde tot het zogenaamde corridortype waarbij de kantoren per verdieping ontsloten zijn door een lage gang. Een telefooncentrale, magazijn, warmtecentrale, garderobe voor mannen en vrouwen en een archief bevonden zich in de kelder. Naast enkele kantoorruimten waren op de begane grond eveneens de portiersloge, personeelswinkel, dokterskamer, wachthuis en toiletten gesitueerd. Op de eerste en tweede verdieping bevonden zich met name kantoor- en vergaderruimten.

De portiersloge bevond zich geheel links aan het gebouw en bestond uit één bouwlaag onder een platdak. De transformator was in een ruimte geheel rechts aan het gebouw gesitueerd.

2.4. Architectuurhistorische context

Na de Tweede Wereldoorlog stond de Nederlandse industrie er niet goed voor. In 1945 haalde de productie slechts eenderde van het vooroorlogse niveau. Sommige industrietakken, waaronder de confectie, de papierindustrie en de bouwmaterialen, kwamen zelfs niet verder dan tien procent.³ Het was dan ook zeer opmerkelijk dat de meeste bedrijfstakken binnen enkele jaren weer terug waren op het vooroorlogse niveau. De enorme groei in omvang en productiviteit zorgde er zelfs voor dat in 1955 het gemiddelde met ruim driekwart werd overtroffen.⁴ Hier heeft de Marshall-hulp een grote bijdrage aan geleverd. Door de financiële steun van de Amerikanen konden grondstoffen en producten worden gekocht en nieuwe bedrijfscomplexen worden gebouwd. Industrialisatie werd ook door de Nederlandse overheid sterk gestimuleerd.

Ook Philips Doetinchem maakte na de Tweede Wereldoorlog een enorme ontwikkeling door. De productie werd verhoogd, wat een grote groei van het aantal werknemers tot gevolg had. Het terrein werd uitgebreid met een aantal montagehallen en een kantoorgebouw. Alle gebouwen die in de loop der tijd tot stand zijn gekomen zijn uitgevoerd in een bouwstijl die ook wel Shake Hands wordt genoemd.

Na verluidt was het de architect J.B. Bakema die de term 'Shake Hands' in omloop bracht voor de gebouwen die Van Tijen en Maaskant in de jaren dertig en veertig ontwierpen en die geconstrueerd zijn in een combinatie van beton en metselwerk. Deze materialen waren symbolisch voor de verschillende architectuurstromingen van dat moment: beton was modern en hoorde bij het Nieuwe Bouwen; baksteen was traditioneel en hoorde bij de Delftse School. Shake Hands werd daarmee synoniem voor een compromisarchitectuur.

2.5. Wijzigingen bebouwing

In de loop der tijd zijn de gebouwen in enkele opzichten veranderd. Deze wijzigingen hebben voornamelijk plaatsgevonden in de jaren zeventig van de twintigste eeuw. De wijzigingen maken de gebouwen zoals ze nu zijn.

Hal (gebouw A)

³ Kuipers, M. (red.), *Toonbeelden van de wederopbouw, architectuur, stedenbouw en landinrichting van herrijzend Nederland*, Zwolle 2002, p. 112.

⁴ Idem.

Gebouw A werd reeds in 1953 aangepast. Het gehele gebouw werd ommuurd met baksteen, gemetseld in halfsteens verband. Tevens werden grote vensteropeningen aangebracht, voorzien van samengestelde ramen met stalen kozijnen. De houten dakconstructie werd vervangen door een staal. Door het aanbrengen van de nieuwe dakconstructie kreeg ook het dak een andere vorm. Aanvankelijk werd het gebouw afgesloten door een segmentboogvormig dak, terwijl het nadien een zadeldak kreeg. Een latere wijziging aan gebouw A betreft het vervangen van enkele deuren en ramen aan de voor- en linker zijgevel. Op de plaatsen waar een deur- of vensteropening is verkleind, is de gevel opgevuld met een lichtere kleur baksteen.

Hal (gebouw D)

Op 6 januari 1978 werd door Philips een vergunning aangevraagd voor het uitbreiden van gebouw D. Direct nadat de gemeente de vergunning had verleend, werd begonnen met de bouw. De linker zijgevel werd over de gehele lengte ongeveer twee meter uitgebreid. Op enkele vierkante vensteropeningen en een deuropening na is de gevel gesloten. Eveneens is er een uitbreiding zichtbaar op het dak. Ook aan de rechter zijgevel is in een later stadium een deel gebouwd. De blauwe beplating tegen de gevels van deze aanbouw is erg opvallend. In tegenstelling tot beide zijgevels hebben de voor- en achtergevel in de loop der tijd weinig veranderingen ondergaan.

Het interieur van de hal is sterk gewijzigd. Het bordes is vernieuwd, evenals de trappen. Ook is er een verlaagd plafond aangebracht, waarboven de oorspronkelijke dakconstructie nog aanwezig is.

Ketelhuis en schoorsteen (gebouw E)

Het ketelhuis en de schoorsteen zijn goed bewaard gebleven. Sinds de bouw in 1948 is er weinig aan de gebouwen veranderd. Vanaf 1961 was de portiersloge, die zes jaar eerder aan het ketelhuis was toegevoegd, niet meer in gebruik. De naastgelegen ingang bleef na 1961 nog een aantal jaar gehandhaafd, maar werd uiteindelijk toch niet meer gebruikt.

Portierswoning

De portierswoning is opvallend goed bewaard gebleven. Het is een karakteristiek voorbeeld van een woonhuis uit de wederopbouwperiode. De bouwstijl is vrij traditioneel. In tegenstelling tot het definitieve plan heeft het woonhuis maar één schoorsteen op de nok van het dak.

Rechter zijgevel, gebouw A / Deel voorgevel, verbindinggang tussen gebouw A en D.

Dakconstructie, gebouw D.

Voorgevel, gebouw D.

Ketelhuis en schoorsteen.

Interieur ketelhuis.

Achtergevels, gebouw A, D en F / Achtergevel verbindingsgang tussen gebouw A en D.

Voorgevel, portierswoning.

Gebouw C.

Rijwieloverkapping

De oorspronkelijke rijwieloverkapping uit 1955 is gesloopt. Deze is vervangen door een nieuwe overkapping. De gevels van dit gebouw bestaan uit verticale houten planken die aan elkaar zijn bevestigd. Het gebouw wordt afgesloten door een platdak, voorzien van een brede (blauwe) daklijst.

Verbindingsgang (tussen gebouw A en D)

De verbindingsgang tussen gebouw A en D heeft niet veel wijzigingen ondergaan. Wel werd in 1977 een deel van de voorgevel (geheel links) aan het zicht onttrokken, doordat een gedeelte aan gebouw D werd toegevoegd.

Magazijn (gebouw C)

Gebouw C is in de loop der tijd op een dusdanige manier gewijzigd dat weinig van de oorspronkelijke gevels in tact is gebleven. Alleen aan de achterzijde van het gebouw is een deel van de oorspronkelijke gevel behouden gebleven.

Rijwielbergplaats, met op de achtergrond het ketelhuis, de schoorsteen en gebouw A.

Hal (gebouw F)

Ook de laatst gebouwde fabriekshal (gebouw F) is sterk gewijzigd ten opzichte van het oorspronkelijke plan. Het grootste deel van zowel de linker- als rechter zijgevel werd voorzien van blauwe beplating, identiek aan de beplating die is aangebracht tegen de aanbouw van gebouw D. Hierdoor is een groot deel van het oorspronkelijke karakter van de hal verloren gegaan. Ook wat betreft het interieur zijn een aantal onderdelen gewijzigd. Zo is er bijvoorbeeld een verlaagd plafond aangebracht en werd een aantal deuren en kozijnen vervangen door kunststof.

Kantoorgebouw (gebouw G)

Het functionalistische kantoorgebouw uit 1961 is redelijk goed bewaard gebleven. Wel is in een later stadium een deel van de ramen aan de voorgevel vervangen door (blauwe) beplating. De stalen kozijnen bleven echter gehandhaafd. Op een aantal plaatsen aan de gevels van de voormalige portiersloge, links aan het kantoorgebouw, zijn de oorspronkelijke deur- en vensteropeningen verkleind. Hier is de gevel opgevuld met baksteen, die een lichtere kleur heeft in vergelijking met de baksteen die oorspronkelijk bij de bouw is gebruikt.

Rechter zijgevel, gebouw F.

Voorgevel en linker zijgevel, gebouw G.

Gedeelte van de achtergevel, gebouw G.

2.6. Wijzigingen stedenbouwkundige structuur

De structuur van het terrein is na de jaren vijftig weinig veranderd. Wel werd aan het begin van de jaren zestig een grote parkeerplaats aangelegd tussen gebouw F en de Keppelseweg. De parkeerplaats moest groot genoeg zijn, zodat er voldoende ruimte was voor het parkeren van autobussen voor het personeelsvervoer. Ook werden extra groenstroken naast de hallen aangelegd. Het pad naast de oorspronkelijke entree, bij het ketelhuis, verdween. Hiervoor in de plaats kwam een grasveld, voorzien van enkele bomen en struiken.

Parkeerplaats.

De (voormalige) entree naast het ketelhuis is verdwenen.

Open ruimte.

Grasveld met enkele bomen en struiken op de plaats van de voormalige entree naast het ketelhuis.

3. Te beschermen onderdelen

Het voormalige Philips-terrein aan de IJsselstraat in Doetinchem is een voor de Achterhoek, en de gemeente Doetinchem in het bijzonder, goed voorbeeld van een industrieel complex uit het midden van de twintigste eeuw. De gebouwen bezitten kenmerken van de zogenaamde Shake Hands architectuur, een bouwstijl die voornamelijk in de wederopbouwperiode (1945-1965) veel in Nederland werd toegepast.

Met inachtneming van het ontstaan en de ontwikkeling van het voormalige Philips-terrein kan worden vastgesteld dat monumentenbescherming niet op alle gebouwen van toepassing kan zijn. Sommige gebouwen zijn in de loop der tijd op een dusdanige manier gewijzigd dat de karakteristiek grotendeels verloren is gegaan. **Monumentenbescherming** (van gemeentewege) is echter wel van toepassing op de volgende **gebouwen**:

- Ketelhuis en schoorsteen (E)
- Montagehal (D), met uitzondering van de latere toevoegingen aan de linker- en rechter zijgevel.
- Portierswoning.
- Kantoorgebouw (G)

Tevens is de **stedenbouwkundige structuur** van het terrein van belang. Vanuit het oogpunt van monumentenzorg bestaat er geen principieel bezwaar tegen de aanpassing van het voormalige Philips-terrein, mits de oorspronkelijke structuur van het terrein zoveel mogelijk gehandhaafd blijft.

De gebouwen zijn op een dusdanige manier op het terrein gesitueerd dat er een centraal plein is ontstaan. Vanuit hier zijn alle gebouwen bereikbaar. Deze open ruimte is sterk bepalend voor het aanzicht van het complex en de onderlinge relatie van de gebouwen.

4. Waardering

Het ketelhuis, de schoorsteen, de montagehal, de portierswoning en het kantoorgebouw bezitten **architectuurhistorische waarde** vanwege de esthetische kwaliteiten van het ontwerp en de gaafheid van het gerealiseerde werk. De voormalige bedrijfsgebouwen en het woonhuis zijn voor de gemeente Doetinchem goede voorbeelden van dergelijke bouwwerken uit de wederopbouwperiode. De gebouwen zijn uitgevoerd in een bouwstijl die ook wel Shake Hands wordt genoemd, hetgeen verwijst naar de voor de jaren na de oorlog kenmerkende toenadering tussen het Nieuwe Bouwen (modern) en de Delftse School (traditioneel). De bouwstijl van het kantoorgebouw neigt het meest naar het Nieuwe Bouwen. Het gebouw is een van de vroegste voorbeelden van het Nieuwe Bouwen in de gemeente Doetinchem. Ook is het gebouw van typologisch belang als vroeg voorbeeld van een kantoorgebouw uit de wederopbouwperiode in Doetinchem. Als zodanig heeft het een zekere **zeldzaamheidswaarde**. Bijzonder aan het ketelhuis en de montagehal zijn onder meer de zorgvuldige detaillering en de nog aanwezige dakconstructies.

Het terrein wordt omsloten door de Nemahoweg aan de noordzijde, de Keppelseweg aan de oostzijde, de IJsselstraat aan de zuidzijde en het zaagmolenpad aan de westzijde. De hoofdentree bevindt zich aan de IJsselstraat. Het voormalige bedrijfsterrein is een nog goed herkenbaar industrieel complex uit het midden van de twintigste eeuw, gelegen ten noordwesten van het historische stadscentrum. Als zodanig is het van belang voor de instandhouding van dit historisch gegroeide gebied (**stedenbouwkundige waarde**). Het terrein bezit eveneens een **ensemblewaarde** met de al eerder tot stand gekomen arbeiderswoningen aan de IJsselstraat.

Het terrein heeft **cultuurhistorische waarde** als onderdeel van de industriële geschiedenis van de gemeente Doetinchem in de twintigste eeuw in het algemeen en ten tijde van de wederopbouw in het bijzonder. Het is voornamelijk van belang als voorbeeld van de communicatie- en elektronicabranche.

Bronvermelding

Geraadpleegde archieven

Gelders Archief, Arnhem

Philips Bedrijfsarchieven, Eindhoven

Planarchief, Afdeling Interne Zaken, Gemeente Doetinchem

Staringinstituut, Doetinchem

Streekarchivariaat Regio Achterhoek, Doetinchem

Geraadpleegde literatuur

Boogman, J.C. en S. Oosterhaven, *Geschiedenis van Doetinchem*, Zutphen/Doetinchem 1986.

Crols, R.J.A., *Quickscan Saronixcomplex, gemeente Doetinchem*, Gelders Genootschap, Arnhem 2003.

Hengeveld, D.J., *Het gelamineerde hout in Nederland, de geschiedenis van NEMAHO*, Delft 1979.

Kuipers, M. (red.), *Toonbeelden van de wederopbouw, architectuur, stedenbouw en landinrichting van herrijzend Nederland*, Zwolle 2002.

Meeuwssen, L., *Architectuur aan de lopende band, systeemwoningbouw in Nederland, 1945-1965*, doctoraalscriptie, Rijksuniversiteit Groningen, Instituut voor Kunst- en Architectuurgeschiedenis, Sectie: Architectuurgeschiedenis, Groningen 2001.

Wattjes, G.J., *Constructie van gebouwen, vrijstaande schoorsteenen, uitvoeren en afwerken van muren (deel 2)*, Amsterdam 1930.

Herkomst afbeeldingen

De foto's zijn gemaakt in april 2003 en februari 2004 en zijn afkomstig uit het beeldarchief van het Gelders Genootschap. De overige afbeeldingen, waaronder de bouwtekeningen, zijn afkomstig uit het planarchief van de gemeente Doetinchem en het bedrijfsarchief van Philips in Eindhoven.